

BODEM ALS BASIS IN BELEID

Sinds 2022 heeft de Nederlandse overheid een nieuw uitgangspunt voor de inrichting van het land: water en bodem sturend. Het hoofddoel is om de basis van ons natuurlijke systeem te behouden en te herstellen. Volgens de beleidsbrief is behoud van waardevolle bodems en hoogwaardig hergebruik van grond één van de manieren om dat te bereiken. Maar: hoe zorgen we ervoor dat dit echt wordt gerealiseerd?

We graven erop los in ons land. Bij grote projecten, zoals die in het kader van de Kaderrichtlijn Water (KRW), komen miljoenen kubieke meters grond en sediment vrij. Vaak wordt geprobeerd om deze stromen te hergebruiken, bijvoorbeeld voor het ophogen van gronden. Als dat niet lukt eindigt de grond in een laagwaardige toepassing, zoals een depot. "Dat is jammer", vindt Piet de Nijs van het ministerie van IenW. Hij werkt zijn hele leven al met grond en gelooft dat de bodem geen wegwerpartikel is, maar een kostbare natuurlijke hulpbron. "In de bovenste laag van de bodem zit veel leven, in een theelepeltje kunnen miljarden micro-organismen zitten, en dat maakt het heel waardevol."

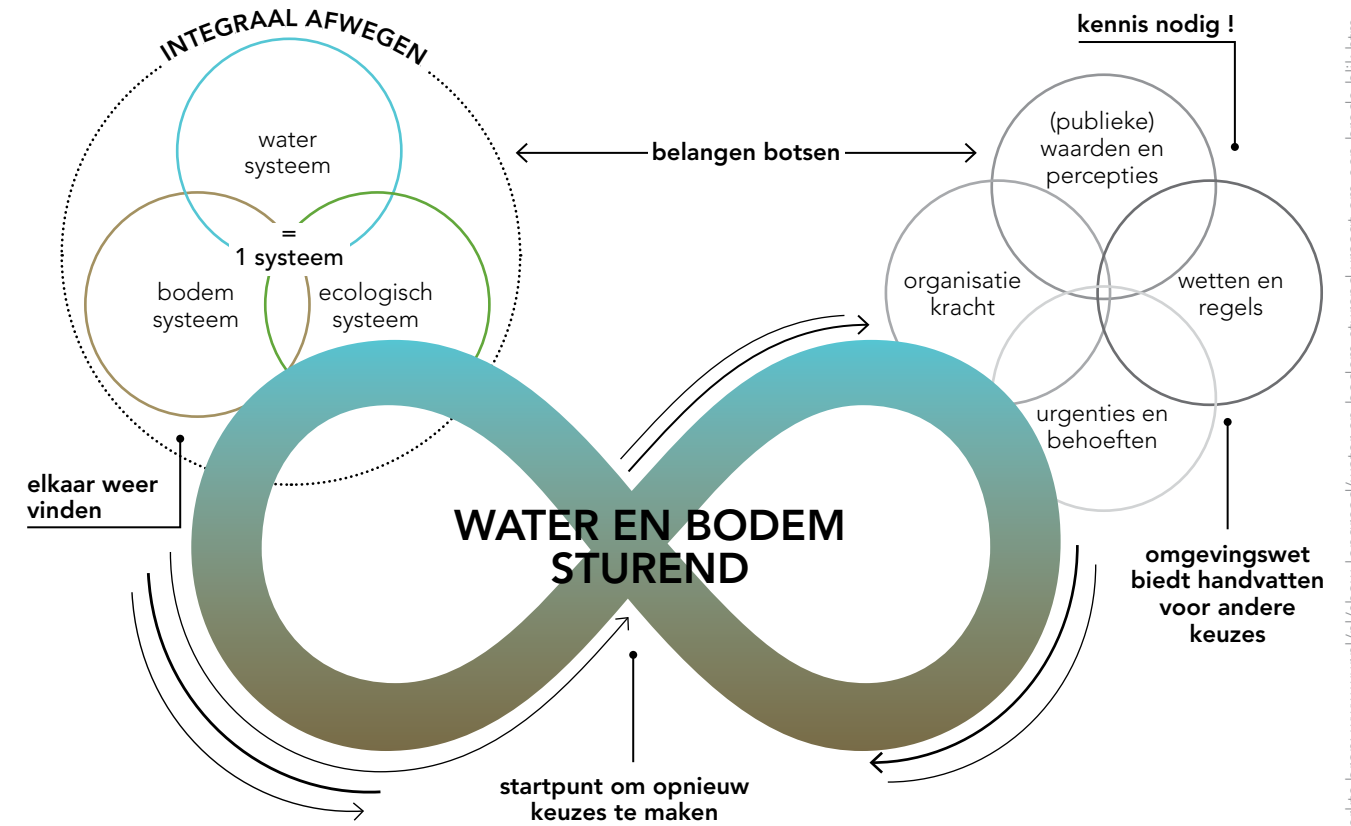
Water en bodem sturend
Piet gaat verder: "Daarom is bodem een belangrijk onderdeel van het beleid water en bodem sturend. Hoewel waterproblemen, zoals droogte en overstromingen, vaak meer aandacht krijgen, is bodem niet minder belangrijk. De bodem kan water vasthouden en is essentieel voor de plantengroei. Een gezonde bodem met planten kan bovendien hittestress verminderen, vooral in stedelijke gebieden. We hebben de bodem hard nodig om ervoor te zorgen dat we ook in de toekomst een prettige omgeving houden om te leven."

De waarde van een vitale bodem

"De bodem is de basis van ons bestaan. De bodem is essentieel voor landbouw en natuur en vormt de stevige basis voor woningbouw. Onze bodem filtert water, slaat koolstof op, houdt stikstof vast en bevat een enorm reservoir aan biodiversiteit (...) De bodem staat echter onder druk. De afgelopen decennia is duidelijk geworden dat we niet altijd even zorgvuldig zijn omgegaan met onze bodem en de ordening van de ondergrond. We hebben onder meer te maken met chemische en biologische verontreiniging, bodemdaling, verdroging, verzilting en afname van organische stof en biodiversiteit in bodems. De inrichting van ons buitengebied is gericht op snelle afwatering en dat werkt nu tegen ons: bodems verdrogen en dalen, met name in veengebieden. In plaats van dat de bodem koolstof vastlegt vindt er CO₂-uitstoot plaats. We hebben essentiële functies in de gevarenzone gebracht. De vitaliteit van de Nederlandse landbouw- en natuurbodems staat onder druk door verzuring, vermesting, verdroging en verdichting. Verder wordt grond nog te vaak afgegraven en niet-hoogwaardig hergebruikt. Hiermee gaat een waardevolle grondstof verloren."

"Eind vorig jaar is met de Kamerbrief 'Water en bodem sturend' een koerswijziging ingezet. We hebben bodem en water altijd naar onze hand gezet, maar we lopen steeds vaker tegen de grenzen van het water- en bodemsysteem aan. Daarom moeten we ons land inrichten mét water, bodem en ondergrond en niet ten koste van deze natuurlijke systemen. Dat betekent onder meer dat we de bodem minder moeten verstoren en niet aantasten, minder vergraven, minder afdekken, niet verontreinigen en herstellen (...) Bodem en ondergrond kunnen een sleutelrol vervullen in de uitdagingen van deze tijd. Als we zorgvuldig met bodem en ondergrond omgaan kan het deze en volgende generaties blijvend helpen in de grote uitdagingen waar we voor staan. Dat gaat niet vanzelf, daar is sturing en regie voor nodig, maar ook kennisontwikkeling, capaciteit, innovatie en communicatie. Dat kunnen we als ministerie van IenW niet alleen, het vraagt om samenwerking, tussen de ministeries, met provincies, gemeenten, waterschappen en omgevingsdiensten. Maar uiteraard ook met kennisinstellingen en boeren, aannemers, projectontwikkelaars en innovatieve bedrijven."

ministerie van Infrastructuur en Waterstaat,
uit narratief water en bodem sturend

NIEUWE KIJK OP DE INRICHTING VAN ONS LAND

Hoogwaardig hergebruik

"Om de waarde van de bodem te behouden, hebben we in de Kamerbrief 'Water en bodem sturend' een prioritering aangegeven rond het thema grondverzet. De hoogste prioriteit is onnodig graven te voorkomen, om de bodem ter plaatse te behouden. Zoals ik net al zei: de bodem is een levend systeem dat veel diensten levert aan de maatschappij. Als er toch gegraven moet worden, is hoogwaardig hergebruik ter plaatse de eerste keuze, omdat zo natuurlijk kapitaal behouden blijft. Bijkomend voordeel is dat er ook minder (potentieel verontreinigende) stoffen of invasieve exoten worden verspreid én de CO₂-uitstoot door transport wordt geminimaliseerd. Als de grond toch moet worden getransporteerd, moet deze zo hoogwaardig mogelijk worden toegepast en niet worden 'gedumpt'. Om dit te bereiken, moeten overheidsinstanties de juiste balans vinden tussen het beschermen van de bodem en het benutten van grondstromen. Dit betekent het vinden van de optimale aanpak voor elke specifieke situatie."

WATER EN BODEM STUREND

PUNAISE

Miljoenen kuub waardevolle grond en sediment dreigt te verdwijnen in een plas of ophoging, terwijl we gebiedsvreemde grond voor dijkversterking van ver laten komen.

INGREDIËNTEN VOOR OPSCHALING

- Schenk aandacht aan de waarde van bodem(leven).
- Ontwikkel nieuw beleid waarin vitale bodems centraal staan.
- Benut praktijkervaring voor het maken van nieuw beleid.
- Voer gesprekken met stakeholders uit de bodemwereld, zowel binnen als buiten de overheid.
- Beoordeel bodemkwaliteit op de chemische, fysische én biologische eigenschappen.
- Organiseer voorzieningen voor tijdelijke opslag en grond op maat.
- Koppel vraag en aanbod slim.
- Stimuleer meer betrokkenheid en verantwoordelijkheid in de hele keten, ook van overheden.

Rijkswaterstaat / Joke van Wensem

Rekening houden met verschillende kwaliteiten
 Piet: “Bij hoogwaardig gebruik van bodem, moeten we verder kijken dan alleen naar de chemische kwaliteit, zoals tot nog toe vaak gebeurde. Het belang van de fysieke kwaliteit van de bodem, zoals structuur en korrelgrootteopbouw, werd in het beleid vaak over het hoofd gezien. Terwijl deze fysieke eigenschappen een rol spelen bij het vasthouden van vocht in de bodem. Overigens weet ik uit mijn eigen werkervaring bij een aannemer dat mijn civieltechnische collega's wel degelijk naar de fysieke kenmerken van grond keken. Maar de biologische kwaliteit van de bodem, in termen van bodemleven, is helemaal onderbelicht gebleven. Om een voorbeeld te noemen: bij het thermisch reinigen van grond verbetert de chemische kwaliteit ervan, maar wordt het bodemleven vrijwel geheel vernietigd. We hebben veel ervaring met het hergebruik van grond in Nederland, maar het besef dat kwaliteit meer is dan schoon of vies, dat moet nog groeien.”

“De laatste tijd zie je steeds meer dat theorie en praktijk, en ook overheid en markt, uit elkaar groeien. Om dat weer recht te trekken, is het van belang dat de markt en de overheid elkaar weer vinden door structureel met elkaar in gesprek te gaan. Dit zorgt voor uitvoerbaar en functioneel beleid. Wij willen daaraan bijdragen, zodat we gezamenlijk hoogwaardig hergebruik van grond en baggerspecie kunnen opschalen. Hergebruik betekent vooral ook dat we samen ruimte geven aan hetgeen in wet- en regelgeving al geregeld is. Om die ruimte te bepalen zou het opschalen van productlijnen zoals aanvulgrond voor bomentelers, bijproducten in keramiek en bodemverbeters, komend jaar een concreet doel moeten zijn. Verder dient de betekenis van woorden zoals ‘hoogwaardig’ en ‘hergebruik’ voor iedereen duidelijk te zijn, evenals de richtlijnen uit het BBK en/of Omgevingswet. Als dat niet zo is, moeten we samen de duidelijkheid opzoeken. Op de hele korte termijn zien we verschillende mogelijkheden om hoogwaardig hergebruik succesvol op te schalen. Ten eerste kan dit door de dimensies van dijklichamen anders te benaderen, namelijk breder en met minder nieuw materiaal. Daarnaast is het versterken van de samenwerking tussen de markt en de overheid een belangrijk aandachtspunt. We vinden het ook belangrijk dat biologische aspecten een hogere prioriteit krijgen dan milieuhygiënische klassen. Ten slotte moeten vrijkomende grond- en baggerspeciestromen die in principe geschikt zijn voor hoogwaardig hergebruik op grote schaal worden geïdentificeerd, en moet hergebruik voor regionale toepassingen landelijk worden bevorderd en gestimuleerd.”

Dirkjan Reijersen, namens Vakgroep Bodembewust

Ontwikkeling van beleid voor vitale bodems

“Die focus komt natuurlijk ergens vandaan. Zo ongeveer sinds de ontdekking van de grote bodemverontreiniging in Lekkerkerk, hebben we ons vooral gericht op het saneren en beheersen van bodemverontreinigingen. En met succes, die smalle focus was effectief voor dat specifieke doel. Maar we hebben andere aspecten, zoals de waarde van het bodemleven, een beetje uit het oog verloren. Daarom werken we momenteel aan een breder beleid voor vitale bodems.

Ook de Europese Bodemstrategie en aankomende Europese Bodemrichtlijn kijken hier naar. Bij de ontwikkeling van een nieuwe aanpak voor hergebruik van grond volgens water en bodem sturend is het idee geen strikte top-down benadering te volgen. We willen juist kijken naar praktijkvoorbeelden, zoals LIFE CO2SAND. Dat is een prachtig voorbeeld van hoe het wel kan, en het is heel nuttig om dergelijke voorbeelden te delen. Als overheid kun je vaak beter beleid maken door de praktijk te betrekken.”

“Het vraagt om meer betrokkenheid van de ontdoener – vaak ook een overheidspartij – bij de afzet van vrijkomende materialen.

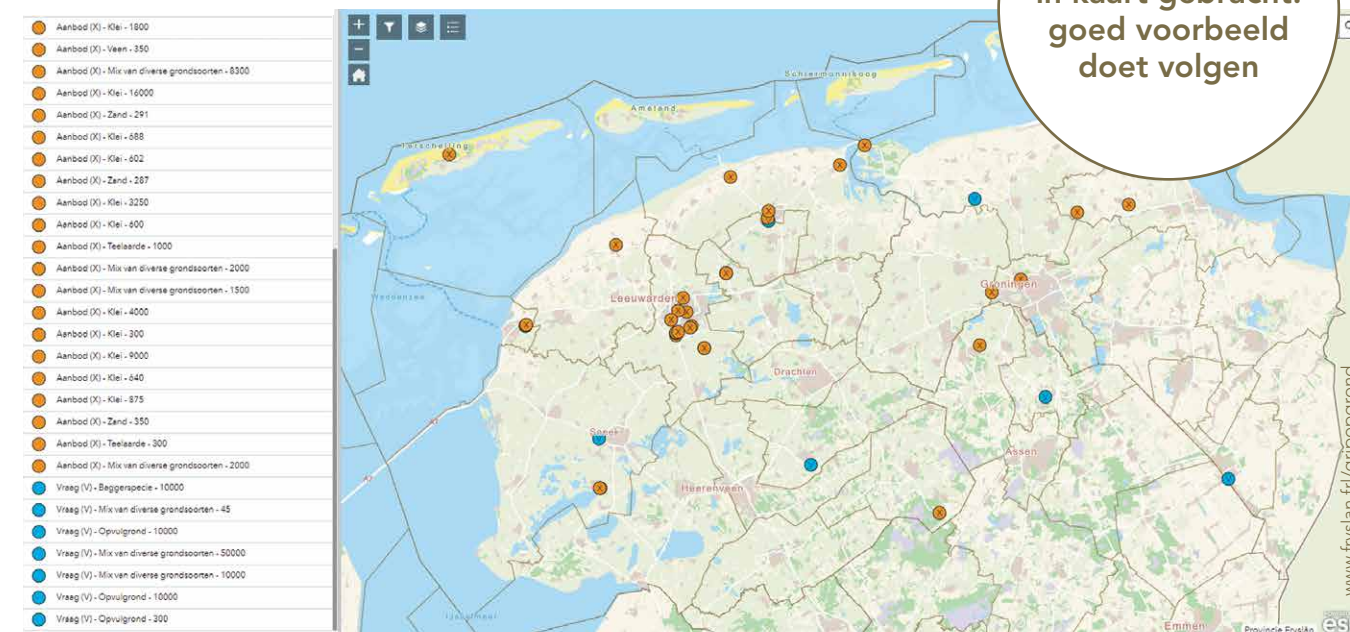
Voorzieningen voor opslag en grondbanken kunnen daarbij helpen in het vinden van extra tijd die nodig kan zijn om aanbod en hoogwaardige vraag aan elkaar te verbinden.”

Michiel Gadella,
 senior adviseur bodem+,
 Rijkswaterstaat

“Op alle beleidsniveaus zijn bewustwording en een integrale afweging nodig. In plaats van de bodem uitsluitend op milieuhygiënische eigenschappen te beoordelen, zijn ook andere eigenschappen van belang. Verbreding van wet- en regelgeving of een meer holistische benadering lijkt nodig te zijn, om ruimte te zoeken en te vinden om grond en bagger zo hoogwaardig mogelijk te kunnen gebruiken.”
 [Bron: zie artikel op pag. 30: Anders laten stromen van grond en sediment]

Kees Luijt, technisch manager KRW,
 Rijkswaterstaat Oost-Nederland

Vraag en aanbod
 in kaart gebracht:
 goed voorbeeld
 doet volgen

GRIP OP GROND

In 2020 werd de werkwijze Grip op Grond officieel vastgesteld binnen de provincie Fryslân. Met als doel: het op een slimme manier koppelen van projecten waar grond vrijkomt aan projecten waar grond nodig is. Niet alleen projecten van de provincie, maar ook van gemeenten, waterschappen, natuurbeheerders of anderen. Grip op Grond coördineert vrijwel alle vraag en aanbod van grond in de provincie Fryslân. Alle informatie over grondstromen houdt Grip op Grond bij in een databank, de zogeheten interactieve ‘Grip op Grond kaart’. De kaart geeft aan waar grond nodig is en waar grond vrij komt. Succesvolle koppelingen worden weergegeven in een overzichtstabel.

Provincie Fryslân > www.fryslan.frl/gripopgrond